VOL. 1 | ISSUE 2 | APRIL 2026

UNISCIENCE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

UniScience
International scientific journal

ERVING GOFFMAN DRAMATURGIYASI

Komiljonova Maftuna Xamdam qizi
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti
E-mail: kxmaftun11@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Erving Goffman tomonidan ishlab chiqilgan dramaturgik yondashuv mohiyati, uning jamiyatdagi ijtimoiy xulq-atvorni tushuntirishdagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Dramaturgiya nazariyasi insonlarning kundalik hayotdagi o‘zini tutish usullarini sahna ko‘rinishi bilan taqqoslab, ularning ijtimoiy rollarni qanday ijro etishini yoritadi. Maqolada asosiy tushunchalar — “old sahna”, “orqa sahna”, “rol ijrosi” va “imijni boshqarish” kabi kategoriyalar keng ochib berilgan. Maqolaning asosiy e’tibori Goffman nazariyasining zamonaviy jamiyatdagi ijtimoiy bilim, media, kasbiy hamda shaxsiy munosabatlar tahliliga qanday qo‘llanilishi bilan bog‘liq bo‘ladi.*

Kalit so’zlar. *Erving Goffman, dramaturgiya, old sahna, orqa sahna, sotsiologiya, ijtimoiy rol, kundalik hayot.*

Абстрактный. *В данной статье анализируется сущность драматургического подхода, развиваемого Эрвингом Гофманом, его роль и значение в объяснении социального поведения в обществе. Теория драматургии сравнивает поведение людей в повседневной жизни со сценическими представлениями, проливает свет на то, как они исполняют социальные роли. В статье широко раскрыты основные понятия - такие категории, как «авансцена», «закулиса», «ролевое исполнение» и «имиджевый менеджмент». Основное внимание в статье будет уделено тому, как теория Гоффмана*

применяется к анализу социальных знаний, медиа, профессиональных и личных отношений в современном обществе.

Ключевые слова. *Эрвинг Гофман, драматургия, авансцена, закулисье, социология, социальная роль, повседневная жизнь.*

Kirish. Erving Goffman Kanadada tug'ilgan amerikalik sotsiolog, ijtimoiy psixolog va yozuvchi bo'lib, ba'zilar tomonidan "yigirmanchi asrning eng nufuzli amerikalik sotsiologi" deb hisoblangan. 2007-yilda The Times Higher Education Guide uni gumanitar va ijtimoiy fanlar bo'yicha kitoblar mualliflari orasida oltinchi eng ko'p iqtibos qilingan muallif sifatida qayd etdi. Goffman Amerika Sotsiologiya Assotsiatsiyasining 73-prezidenti edi. Uning ijtimoiy nazariyaga qo'shgan eng mashhur hissasi ramziy o'zaro ta'sirni o'rganishdir. Bu uning 1956-yilda nashr etilgan. Kundalik hayotda o'zini taqdim etish" kitobidan boshlangan dramaturgik tahlil shaklida bo'ldi. Goffmanning boshqa yirik asarlari qatoriga "Boshpana", "Stigma", " O'zaro ta'sir marosimi", "Kadr tahlili" va "Talk shakllari" kiradi. Uning asosiy tadqiqot sohalari kundalik hayot sotsiologiyasi, ijtimoiy o'zaro ta'sir, o'zini ijtimoiy qurish, tajribani ijtimoiy tashkil etish kadrlash va ijtimoiy hayotning total institutlar va stigmalar kabi o'ziga xos elementlari kirgan.

Goffman 1922-yil 11-iyunda Kanadaning Alberta shtatining Mannvill shahrida Maks Goffman va Anne Goffman oilasida tug'ilgan. U o'n to'qqizinchi asr boshlarida Kanadaga ko'chib kelgan ukrainalik yahudiylar oilasidan edi. Uning aktrisa bo'lgan Frances Bay ismli katta opasi bor edi. Oila Manitoba shtatining Dauphin shahriga ko'chib o'tdi, u yerda otasi muvaffaqiyatli tikuvchilik biznesini yuritardi. 1937-yildan boshlab Goffman oilasi o'sha yili ko'chib o'tgan Vinnipegdagi Avliyo Ioann Texnika o'rta maktabida o'qidi. 1939-yilda u Manitoba universitetiga kimyo mutaxassisligi bo'yicha o'qishga kirdi. U o'qishni to'xtatib, Jon Grierson tomonidan tashkil etilgan Kanada Milliy Kino Kengashida kino sanoatida ishlash uchun Ottavaga ko'chib o'tdi.

Keyinchalik u sotsiologiyaga qiziqish uyg'otdi. Shuningdek, shu vaqt ichida u taniqli Shimoliy Amerika sotsiologi Dennis Wrong bilan uchrashdi. Ularning uchrashuvi Goffmanni Manitoba universitetini tark etib, Toronto universitetiga o'qishga kirishga undadi, u yerda u CWM Hart va Ray Birdvistell qo'l ostida tahsil oldi va 1945-yilda sotsiologiya va antropologiya bo'yicha bakalavr darajasini oldi. Keyinchalik u Chikago universitetiga ko'chib o'tdi va u yerda sotsiologiya bo'yicha magistr va doktorlik darajalarini oldi. Doktorlik dissertatsiyasi uchun u 1949-yil dekabrdan 1951-yil maygacha Shetland orollaridagi Unst orolida yashab, etnografik ma'lumotlarni to'plagan. Goffmanning "Orol jamoasida muloqot qilish" nomli dissertatsiyasi V.Lloyd Warner, Donald Horton va Anselm Strauss rahbarligida yakunlangan. Goffmanning Unst ustida olib borgan tadqiqoti uni o'zining birinchi yirik asari - "Kundalik hayotda o'zini taqdim etish"ni yozishga ilhomlantirdi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Goffmanning dastlabki asarlari 1949–1953 yillardagi aspirantura yozuvlaridan iborat. Uning magistrlik dissertatsiyasi "Katta opa" radio serialiga tinglovchilarning munosabatini o'rganish edi. Uning eng muhim elementlaridan biri uning tadqiqot metodologiyasi - eksperimental mantiq va o'zgaruvchan tahlilni tanqid qilish edi. Ushbu davrdagi boshqa yozuvlar qatoriga "Sinf holati ramzlari" va "Markazni sovutish to'g'risida" kiradi. Uning "Orol jamoasida muloqot xulq-atvori" doktorlik dissertatsiyasi yuzma-yuz muloqotda muloqot strategiyalari modelini taqdim etdi va kundalik marosimlar o'zini o'zi tasvirlashga qanday ta'sir qilishiga qaratilgan. Goffmanning "Kundalik hayotda o'zini taqdim etish" asari 1956-yilda nashr etilgan, 1959-yilda esa qayta ko'rib chiqilgan nashri bilan nashr etilgan. U kitobning asosiy g'oyalarini doktorlik dissertatsiyasidan rivojlantirgan edi. Bu Goffmanning birinchi va eng mashhur kitobi bo'lib, u bu kitob uchun Amerika Sotsiologiya Assotsiatsiyasining 1961-yilgi MacIver mukofotiga sazovor bo'lgan.

Jamiyat ichida shaxslardan o'zlarini ma'lum bir tarzda namoyon qilishlari kutiladi; ammo, biror kishi normaga zid ish qilganda, jamiyat buni sezishga moyil bo'ladi. Shuning uchun, shaxslardan kostyum kiyishlari va "tomoshabinlar" oldida boshqacha yo'l tutishlari kutiladi. Goffman jamiyatning bu odatini payqadi va sahna oldida turish g'oyasini ishlab chiqdi Goffman o'zining “Kundalik hayotda o’zini namoyon qilish” kitobida frontni "shaxsning ijrosining umumiy va qat'iy tarzda muntazam ravishda ishlaydigan qismi, ijroni kuzatuvchilar uchun vaziyatni aniqlash uchun ishlaydi. Shunday qilib, front - bu shaxs tomonidan ijrosi davomida ataylab yoki bilmasdan ishlatiladigan standart turdagi ifodali uskunalar" deb ta'riflaydi.[3] Goffman orqa sahnada "ijrochi dam olishi mumkin bo'lgan joy; u o'zining old qismini tashlab, so'zlarida gapirishdan bosh tortib, xarakteridan chiqib ketishi mumkin" deb tushuntiradi. Shaxs orqa sahnaga qaytganda, u oldingi sahnada ma'qullanmaydigan harakatlarni ifoda etish erkinligini bilib, yengillik hissini his qiladiBu yerda turli xil norasmiy harakatlar yoki oldingi sahnada bostirilgan faktlar paydo bo'lishi mumkin. Sodda qilib aytganda, orqa sahna oldingi sahnadan butunlay alohida va bu yerda odatiy ijro tayyorlanadi.[4]

Muhokama. Erving Goffman dramaturgiyasi bizni kundalik muloqotni mazmunli spektakllar sifatida ko'rishga undaydi. Bu nuqtai nazar bizga odamlarning xatti-harakatlari ko'pincha ularning asl o'zini emas, balki taassurotlarni boshqarishga qaratilgan sa'y-harakatlarni aks ettirishini eslatib, hamdardlikni chuqurlashtirishi mumkin.

Erving Goffman dramaturgiyasi qimmatli fikrlarni taqdim etsa-da, u tanqidlardan xoli emas. Ba'zilarning ta'kidlashicha, teatr metaforasi ongli taassurotlarni boshqarishga juda ko'p e'tibor qaratish, ongsiz motivatsiya va hissiyotlarni e'tiborsiz qoldirish orqali inson xatti-harakatlarini haddan tashqari soddalashtiradi. Boshqalar barcha ijtimoiy o'zaro ta'sirlar spektakl emasligini ta'kidlaydilar; ba'zilari boshqalarning

idrokini manipulyatsiya gilish niyatisiz o'zining haqiqiy ifodasini aks ettiradi. Bundan tashqari, dramaturgiya hokimiyat dinamikasi va ijtimoiy tengsizlik kabi tarkibiy omillarning ta'sirini kamsitishi mumkin. Ushbu tanqidlarga qaramay, dramaturgik asos itimoy hayotning nozik xoreografiyasini tahil qilish uchun kuchli voita bolib qolmoqda.

Natijalar. Erving Goffman dramaturgiyasi kundalik munosabatlarni teatrlashtirilgan spektakllarga o'xshatish orqali ijtimoiy xulq-atvorni tushunish uchun jozibali asos yaratadi. Goffman tomonidan o'zining "Kundalik hayotda o'zini namoyon qilish" nomli muhim asarida ilgari surilgan ushbu sotsiologik nuqtai nazar, shaxslar sahnadagi aktyorlar singari ijtimoiy muhitda taassurotlarni yaratadi va boshqaradi, deb ta'kidlaydi. Dramaturgik yondashuv o'shandan beri ramziy interaktivizmda asosiy tushunchaga aylandi va bizning identifikatsiya, muloqot va itimoiy rollarni tushunishimizni boyitdi.

Goffmanning dramaturgiyasi o'zining asosiy mazmunida ijtimoiy hayotni shaxslar o'zlarini boshqalarning tasavvurlariga ta'sir qilish uchun mo'jallangan tarzda namoyon etadigan bir qator spektakllar sifatida ko'rib chiqadi. Odamlar ongli ravishda yoki ongsiz ravishda rollarni qabul qiladilar, ssenariylardan foydalanadilar va kerakli taassurotlarni yetkazish uchun rekvizitlardan foydalanadilar, o'z spektakllarini tomoshabinlar va kontekstga muvofiq sozlaydilar.

Erving Goffman dramaturgiyasi ijtimoiy o'zaro ta'sirga boy tushunchalar bersa-da, u tanqdsiz emas.[5] Ba'zi olimlarning ta'kidlashicha, teatr metaforasi haddan tashqari hisoblash va manipulyatsiyani nazarda tutib, inson xatti-harakatlarini soddalashtiradi. Tanqidchilarning ta'kidlashicha, barcha ijtimoiy harakatlar ongli ravishda bajarilmaydi yoki strategik rejalashtirilmaydi; ko'plab o'zaro ta'sirlar o'z-o'zidan va haqiqiydir.

Bundan tashqari, samaradorlikka urg'u berish hokimiyat dinamikasi, jtimoiy tengsizlik va madaniy cheklovlar kabi strukturaviy omillarning ta'sirini kamsitishi

mumkin. Goffman bu elementlarni tan olgan bo'Isa-da, dramaturgiya asosan mikro darajadagi o'zaro ta'sirlarga qaratilgan bo'lib, kengroq ijtimoiy kuchlarni e'tiborsiz qoldiradi. Ushbu cheklovlarga qaramay, dramaturgiya shaxslarning itimoiy hayotda qanday qilib ma'no yaratishi va yo'nalishini o'rganish uchun kuchli evristik vosita bo'lib qolmoqda.

Xulosa. Erving Goffman dramaturgiyasi sotsiologiya, psixologiya, kommunikatsiya tadqiqotlari va antropologiya kabi turli sohalarga chuqur ta'sir ko'rsatdi. Ijtimoiy o'zaro ta'sirni spektakl sifatida ko'rib chiqish orqali u o'zgarmas identifikatsiyalar haqidagi an'anaviy qarashlarga qarshi chiqadi va o'zini taqdim etishning ravonligini ta'kidlaydi.

So'nggi tadqiqotlar Goffmanning dramaturgik tushunchalariga asoslanib, ularni rivojlanayotgan ijtimoiy muhitga moslashtirishda davom etmoqda. Masalan, ko'p madaniyatli muhitda shaxsni shakllantirish bo'yicha tadqiqotlar odamlarning turli madaniy bosqichlarda bir nechta, ba'zan qarama-qarshi rollarni qanday bajarishini o'rganadi. Xuddi shunday, stigma va ijtimoiy chetlanishni o'rganishda marginallashgan guruhlar salbiy hukmlardan qochish uchun taassurotlarni qanday boshqarishini tushunish uchun dramaturgik tushunchalar qo’llaniladi.

Bundan tashqari, dramaturgiya va texnologiyaning kesishishi raqamli spektakllarning o'zini o'zi anglash, shaxsiy hayot va haqiqiylik tushunchalariga qanday ta'sir qilishini doimiy ravishda o'rganishga undaydi. Ushbu rivojlanayotgan ilmiy izlanishlar Goffman dramaturgiyasining insoniy munosabatlarning murakkabliklarini ochib berishdagi doimiy ahamiyatini ta'kidlaydi.

Shunday gilib, Erving Goffman dramaturgiyasi sotsiologlar va boshqa ijtimoiy olimlar uchun kundalik hayotning nozik xoreografiyasini tushunishga, inson jamiyatiga singib ketgan ijro mahoratini ochib berishga intiladigan muhim vosita bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Mitchell, J. N. *Social Communication, Dramaturgy and Ethnomethodology: Toward a Paradigmatic Synthesis*. – New York: Elsevier, 1978. – 300 p.

2. Macionis, J. J., Gerber, L. M. *Sociology*. – 7th Canadian ed. – Toronto: Pearson Canada Inc., 2010. – 600 p.

3. Appelrouth, S., Edles, L. D. *Classical and Contemporary Sociological Theory: Text and Readings*. – 1st ed. – Thousand Oaks: Pine Forge Press, 2008. – 700 p. – ISBN 978-0761927938.

4. Mathur, V. *Sahna origa chekinish* [Elektron resurs]. – 2014. – Kirish rejimi: Humanenrich. – Foydalanilgan sana: 29.08.2014.

5. Goffman, E. *Dramaturgy* [Elektron resurs]. – Kirish rejimi: https://xpdf4u.com/reviews/A10V7S/997331/4991876-erving-goffman-dramaturgy – Foydalanilgan sana: 2025.

6. *Sotsiologiya tarixi*. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 466 b.